# Slutredovisning projekt FoU medel RAÄ

INTERIÖRRESTAURERINGEN I TEORI OCH PRAKTIK MELLAN 1880 OCH 1960

HÉLÈNE SVAHN GARREAU

Ansvarig institution (fullständig adress) ..... 2
Medverkande institutioner och discipliner ..... 2
Projektledare titel, födelseår, adress nuvarande arbetsplats samt e-postadress ..... 2
Projektmedarbetare, titel och födelseår ..... 2
Sammanfattande resultat ..... 3
Bakgrund ..... 3
Om kalkmåleriet ..... 3
Hur studien genomfördes ..... 4
Aktörerna ..... 4
Konservatorsprofessionen och konservering ..... 5
Restaurerings- och konserveringsprinciper under 1800- och 1900-talet ..... 6
Svenska konserveringstraditioner ..... 6
Bakgrund och syfte med projektet ..... 7
Kortfattad teori- och metoddiskussion ..... 8
Projektets huvudsakliga resultat och effekter ..... 9
Resultatets placering i förhållande till nationell och internationell översikt av tidigare forskning inom området ..... 10
Resultatets relevans för kulturmiljön, kulturarvet och kulturmiljöarbetet ..... 11
Resultatspridning – nuläge och framtidsläge ..... 11

## Projektnamn

Interiörrestaureringen i teori och praktik mellan 1880 och 1960

## Ansvarig institution (fullständig adress)

KTH Arkitekturskolan
Osquars backe 9
100 44 Stockholm

## Medverkande institutioner och discipliner

X

## Projektledare titel, födelseår, adress nuvarande arbetsplats samt e-postadress

Johan Mårtelius, professor, född 1952, Swedish Institute in Istanbul (SRII), P.k. 125 Beyoglu, TR-344 33 Istanbul, Turkiet

Tel: 90 (0) 212-252 41 19

E-post: johan.martelius@sri.org.tr

## Projektmedarbetare, titel och födelseår

Hélène Svahn Garreau, doktorand, född 1968

# Sammanfattande resultat

## Bakgrund

Resultaten av FoU-projektet som finns redovisat i ett avhandlingsmanus kallat ”*I originalets tjänst. Om framställandet och bevarandet av kalkmåleri i svenska kyrkorum mellan 1850 och 1980*.” Tanken är att projektet ska mynna ut i en avhandlingspublikation under 2017. Bakgrunden till valet av ämne var att konserveringen och restaureringen av kalkmåleriet hittills inte varit föremål för en djupare studie. Studien behandlar sålunda hur kalkmåleriet och dekorationsmåleriet framställdes i svenska kyrkorum mellan 1850 och 1980 - i synnerhet deras konservering och restaurering. För att förstå hur detta gick till följs spåren efter aktiviteterna som behandlingen av kalkmåleriet gav upphov till. Övriga aktörer som ingick i nätverket och till viss del var professionella studeras utifrån deras relation till kalkmålningarna. Hur de tillsammans framställde målningarna beskrivs. Deras olika förhållningssätt och konflikter identifieras och analyseras genom att kalkmåleriets behandling följs nära. I vissa fall undersöks även konserveringen av de medeltida bemålad skulptur och altarskåp som var en del av rummet. Och behandlades av samma konservatorer. Även dekorationsmåleriet som genomfördes samtidigt av samma personer studeras.

Studien följer relationerna mellan kalkmåleriets framställande, dess bevarande och konservatorsprofessionens tillblivelse. Konservatorns arbete med att tolka och omvandla målningarna beskrivs som att konservatorn ställde sig i målningarnas och (originalets) tjänst. Vad originalet, det autentiska, bestod i förändrades över tid och tolkades olika och diskuteras i studien. Ett annat viktigt spår är etableringen av konservatorsprofessionen som även studeras. Detta eftersom utförandet av konserveringen var beroende av konservatorernas professionella status och utbildning.

## Om kalkmåleriet

Det finns delvis eller helt bevarade svenska kalkmålningar i många svenska medeltida kyrkor- främst i södra delarna av landet; i Skåne och näraliggande landskap, Väster- och Östergötland, Mälardalen, Uppland och på Gotland men även i Norrland. De målades från början 1100-talet fram till slutet av 1600-talet. De började överkalkas redan i slutet av 1600-talet. Överkalkningen pågick intill mitten av 1800-talet. Några få målningssviter i några valv blev aldrig överkalkade. I mitten av 1800-talet togs de första kalkmålningarna fram. Framtagningarna ökade i slutet av 1800-talet och var som intensivast till och med 1950-talet. Under 1800-talet skapades även nya dekorationsmålningar i anslutning till de medeltida målningarna av dekorationsmålare. Det nyskapande dekorationsmåleriet, sedermera monumentalkonsten, relaterade till det medeltida kalkmåleriet. Ibland direkt genom att härma måleriet, ibland indirekt genom att ta avstånd och särskilja sig från det eller låta det ingå i en ensemble. Det var ofta samma personer som tog fram det medeltida kalkmåleriet och det kunde då vara svårt att dra gränsen mellan dessa. Därför studerades de tillsammans.

## Hur studien genomfördes

För att följa kalkmåleriet framställning var det viktigt studera kalkmålningarna på plats. En närstudie med fyra kyrkor; Floda, Vadsbro, Ed och Vendels kyrkor skapades därför. Syftet var att följa kalkmåleriets behandling genom historien. Studien inkluderade provtagning och kemisk analys av kalkmålningarna samt okulär analys från en byggnadsställning i dagsljus, UV-ljus och med lupp. De identifierade fenomenen karterades på utvalda partier. Till viss del behandlas dekorationsmålarna som beskrivs som restaureringskonstnärer när de sysslade med restaurering. Genom att studera aktiviteterna framkom att deras sätt att tolka kalkmåleriet och restaureringen och konservering ofta skiljde sig åt beroende på profession, kunskaper och erfarenheter som förändrades över tid.

Som komplement genomfördes även studier av kalkmåleriet i andra kyrkor genom arkivarbete, besök på plats och studieresor m.m. och omfattande käll- och arkivstudier.

Genom studien vävs en väv där kalkmålningarna står i centrum som visar deras framställnings-sätt genom historien. Genom att följa aktörernas verksamheter blottläggs nätverket som upprättade målningarna. Aktiviteter som genomfördes var skisser, konservering, restaurering, nymålning, publikationer, kalkeringar, tabeller, fotografering, filmer, konst, provtagning och analys, studieresor och föreläsningar. Förbindelser upprättades mellan minnesvården, verksamma akademin däribland estetik/litteratur- och konst- och arkitekturhistoria, hembygdsrörelsen, prästerna och församlingsmedlemmar samt journalister. Behandlingen påverkades även av tekniska omständigheter såsom dokumentationsmetoder, uppvärmningsanläggningar och materialtillgång.

## Aktörerna

Under arbetet blev det tydligt att hur kalkmåleriets framställning genomfördes berodde på aktörens profession/yrke samt vilket tankekollektiv aktören ingick i. Vissa aktörer kunde använda flera framställningssätt, eftersom de var partiellt förbundna med flera kollektiv. De olika framställningssätten debatterades ofta och kunde komma i konflikt med varandra. Några sådana debatter och konflikter lyfts fram som särskilt viktiga eftersom de påverkade konserveringen av kalkmåleriet. De var stilrestaureringsdebatten kring sekelskiftet 1900 och debatten under 1960-talet om bevarandet av 1800-talet. Andra konflikter handlade om konservatorns roll och kunskaper. Sådana skäl låg bland annat bakom Vitterhetsakademins konferens 1980 om behandlingen av medeltida träskulpturer som bildar slutpunkt för studien.

Antikvarierna sökte göra kalkmålningarna lagskyddade och kontrollerade. Det var en process som pågick under många år och krävde mycket arbete i form av skrivelser, inventeringar, lagstiftning, dokumentation genom beskrivning, avteckning och fotografering. I centrum av verksamheten stod Vitterhetsakademin och Riksantikvarieämbetet och landsantikvarierna. Vitterhetsakademin och Riksantikvarieämbetet tillsammans med landsantikvarierna gjorde genom sitt idoga arbete till obligatoriska passagepunkter för kalkmåleriets framställning.

I studien undersöks även olika tolkningsperspektiv som användes för att *framställa* målningarna. Till viss del var dessa professionellt knutna och kunde förekomma samtidigt. Målningarna gav upphov till olika reaktioner och affekter hos betraktarna. De upplevdes av prästerna, församlingsmedlemmarna, myndigheternas representanter, arkitekterna och konservatorerna på olika sätt. Denna multipla *receptionshistoria* påverkar målningarna och hur de behandlas.

Utifrån litteratur- och närstudien beskrivs några av dessa – rätt så typiska framställningssätt som förekom under den studerade perioden som: *hybrida objekt, ikonografiska objekt, historiska objekt, konst, del av rummet, stil, stilhistoriska objekt, måleritekniska objekt* eller *religiösa bilder*. Framställningssätten var till viss del knutna till de olika professionerna och deras förhållningssätt, men inte alltid. Vissa var vanligare än andra, framställningen som måleritekniskt objekt var t.ex. ovanlig i Sverige.

## Konservatorsprofessionen och konservering

Ett resultat är att konserveringen som yrke och disciplin visades vara ett 1900-talsfenomen i Sverige. Det var arkitekten Sigurd Curman och konsthistorikern Johnny Roosval som lade grunden för professionen på 1910-talet. Under 1800-talet såg de ”artister” som utförde arbetet i kyrkorna oftast konserveringen som en bisyssla till sitt vanliga konstnärskap eller vid sidan av andra dekorationsmåleriuppdrag. Verksamheten i kyrkorna på 1800-talet beskrivs därför inte ses som konservering som ännu inte ”uppfunnits”. Verksamheten då målningarna togs fram och behandlades på 1800-talet är i gränslandet mellan dekorationsmåleri och restaurering och de som utförde arbetet var en form av restaureringskonstnärer eller dekorationsmålare.

Curman som tog starkt avstånd från denna verksamhet skaffade sig kunskaper om mer återhållsam konservering under sin studieresa i Europa i början av 1900-talet. I Strängnäs domkyrka 1907–1910 användes hans principer för första gången som sedan spreds till hela Sverige. Curman lyckades tillsammans med studiekamraten Roosval mobilisera ett stort nätverk och liera sig med en mängd aktörer för att ändra praxisen och etablera konserveringen i Sverige. Därefter växte antalet konservatorer i Sverige och de började att skilja sig från konstnärerna och dekorationsmålarna allt mer. De svenska konservatorerna slöt sig samman på 1950-talet i NKF-S. De yrkade på en regelrätt utbildning som då redan fanns på några ställen i Europa. Efter en tillfällig utbildning på Konsthögskolan i Stockholm i slutet av 1960-talet permanentades den först på 1980-talet i Göteborg.

Konserveringen under 1900-talet i Sverige beskrivs i studien som en korsning mellan olika kunskapsområden. Konserveringen utfördes med inslag av både human- och naturvetenskaperna; samt genom hantverkskunnande och konstnärligt skapande. Konservatorn tog sålunda hänsyn till en mängd kunskapsområden, aktörer och kalkmålningarna i sig och jämkade mellan dem.

## Restaurerings- och konserveringsprinciper under 1800- och 1900-talet

Vad det gäller bevarandearbetet och konserveringen av kalkmåleriet identifieras tre perioder med olika arbetssätt och principer i studien. Förändringar som låg bakom dem hade mycket att göra med vad som ansågs vara det autentiska originalet. På 1800-talet så var det den medeltida bilden som den ansågs ha sett ut när den målades, *stilrestaurering*, i början av 1900-talet var det materiellt verifierade originalet i kombination med rummets framställning, *originalkonservering.* Konserveringen strävade efter att framställa objektet så att det bevarades materiellt och samtidigt att synliggöra dem på ett estetiskt tilltalande vis. Det innebar att 1800-talet stilrestaureringar helst skulle tas bort om det var möjligt. Konservatorsprofessionen skapades samtidigt som *originalkonserveringen* tillkom. Originalmaterian, ett original som verkligen finns och går att upphitta, var därmed en av förutsättningarna för konserveringens tillkomst. I slutet av 1960-talet skedde en förskjutning i konserveringen, då alla lager blev lika viktiga och därför borde bevaras. Det kallas här för *försiktighetskonservering*.

Förändringarna när en princip ersattes av en annan skedde genom ”strider” inom tankekollektivet. Dessa förändringar inträffade givetvis inte isolerat i samhället utan var en del av större pågående förändringar. De som lyckades införa nya regler skaffade sig allierade och byggde nätverk kring sig. Den första striden inträffade kring 1900 och den andra kring 1968. De fyra undersökta kyrkorna i närstudiens restaureringar och konservatorsarbeten exemplifierar i hög grad dessa förändringar.

## Svenska konserveringstraditioner

De svenska konservatorerna befanns sig i ett i stora delar inhemskt nätverk där de lärde av varandra. Förändringar uppstod inom gruppen genom impulser utifrån. Vissa av de svenska konservatorerna lärde sig här genom studieresor. Viktiga var kontakterna t.ex. med Italien under 1950- och 1960-talet och Tyskland på 1970-talet. Fler impulser kom givetvis utifrån.

Även om de svenska konservatorerna fanns i ett internationellt nätverk så är ett av resultaten att Sverige på vissa punkter skiljde sig från omvärlden. Bland annat nådde konservatorsverksamheten i Sverige inte samma status som i omvärlden, varken på 1800- eller 1900-talet. I flera andra länder upprättades institut som studerade medeltida måleri, vilket aldrig skedde i Sverige. Den vetenskapliga konserveringen slog därmed aldrig till fullo rot, åtminstone vad det gäller arbetet i kyrkorna.

En annan omständighet var det utbredda långvariga bruket av ”Curmans principer” under nästan hela 1900-talet med lagning genom insprutning av gipsvälling och återhållsam och markerad retuschering sgraffitto, här kallat *originalkonserveringen*. Strängnäs domkyrka var utgångspunkten för denna typ av konservering. Konservatorerna skulle arbeta så att det gick att skilja på nytt och gammalt och ändå uppnå helhetsverkan och harmoni. Principerna följdes i början, men sedan slutade man att retuschera med markeringar av nytt och gammalt. Istället användes ”neutrala retuscher.” Alfred Nilson synes ha övergivit Curmans retuscheringsprinciper allt eftersom och hans elever arbetade inte efter dem.

I slutet av 1960-talet tog Åke Nisbeths och däribland Ove Hidemarks principer över, *försiktighetskonserveringen.* Nu skulle alla historiska perioder värderas lika (även de kalkade ytorna). Retuschering fick inte förekomma över huvud taget (åtminstone inte uttalat). Samtidigt lyftes hantverket fram som viktigare än den vetenskapliga konserveringen och konstteknologin inom byggnadsvården. Detta påverkade konserveringen i de svenska kyrkorna. Konservatorerna använde rengöring med bröd, deg och så småningom gomma pane och undvek ”moderna syntetiska material”.

## Bakgrund och syfte med projektet

Det huvudsakliga syftet med studien var till en början att nå en fördjupad förståelse av konservatorernas verksamhet i de svenska kyrkorna mellan 1850 till 1980. Studien utgick från själva kalkmålningarna som följdes nära. Syftet är att förstå hur praktiken formades i kyrkorummet genom konservatorns och andra aktörers arbete. Studiet av konserveringen ledde nämligen till analysen av en mängd aktiviteter, där konservatorn ingick i ett nätverk med andra aktörer runt kalkmålningarna. De aktörer som hade betydelse för förhållningssättet och målningarnas behandling analyseras därför även men med särskild fokus på konservatorerna.

Inledningsvis studerades konservatorernas arbete i hela kyrkointeriören. Sedan koncentrerades det kring det medeltida murala måleriet, *kalkmåleriet*. Valet av hur detta kulturarv framställdes möjliggjorde ett närmare studium av minnesvården. Konserveringen av kalkmåleriet hade inte studerats närmare förut och var särskilt intressant ur flera synvinklar. Kalkmåleriet engagerade, orsakade viktiga debatter och förändringar av konserverings- och restaureringspraktiken. Att kalkmålningarna väckte reaktioner som kunde skilja sig åt mellan aktörerna och därmed beskrivas olika var intressant att analysera.

Perioden utökades från 1960 till 1980 eftersom Vitterhetsakademins konferens om konservering av medeltida altarskåp 1980 visade sig vara en viktig avgränsning. 1970-talet var visserligen en period där det blåste nya vindar inom minnesvården och till viss del inom konserveringen då 1800-talets måleri började uppskattas alltmer, man arbetade i praktiken fortfarande till stor del på samma vis som tidigare. Först på 1980-talet när den nya utbildningen kom till skedde större förändringar i praktiken. Därför inordnades 1970-talet i tidsramen för studien. Tidsperioden lades även något längre bak i tiden, till mitten av 1800-talet, eftersom kalkmåleriet började tas fram då.

# Kortfattad teori- och metoddiskussion

Forskningen delades inledningsvis in i tre forskningsområden.

Dessa var:

- *Studium av verksamma målerikonservatorer under den studerade perioden i Sverige.* Syftet med momentet var att få en överblick av främst målerikonservatorns verksamhet i Sverige mellan 1850-1980. Studien behandlar inte sten- och textil-, arkeologisk eller zoologisk konservering.

- *Arbetsmetoder och material.* Syftet med denna del var att få en djupare förståelse för hur arbetet i praktiken gick till och vilka material som användes. Ambitionen är att beskriva de material och metoder som har använts vid konserveringen under den studerade perioden i Sverige översiktligt. Närstudien var viktig här för att kunna åskådliggöra arbetsmetoderna och materialen.

- *Definiering av centrala begrepp och termer.* Syftet var att skapa en fungerande begreppsbildning och terminologi. Vissa begrepp utreds såsom autenticitet, pietet, konservering och restaurering som fungerat som nyckelbegrepp.

Ovan områden har studerats och resultaten finns i studien. Eftersom studien sträcker sig över mer än hundra år och har en tvärvetenskaplig ansats var studien komplicerad metodmässigt och teoretiskt. För att tolka framställningarna och deras relation till olika samhällsförändringar såsom professionaliseringsprocesserna inspirerades studien av teoribildning hämtad från professionsforskningen, ANT i förhållande till Bourdieu, diskursanalysen och Ludwig Flecks tankekollektiv. Valen av teori och metoder växte fram genom arbetet med materialet och aktörerna.

Det som då blev tydligt var att hur kalkmåleriet tolkades varierade beroende på vad som ansågs vara *original,* d.v.s. det som framställdes som autentiskt. Det var av extra stor vikt för konserveringen. ”Det autentiska originalet” var i själva verket grundföresättningen för konservatorns verksamhet. Ett utforskande av vad det autentiska kunde vara inom konserveringen genomfördes därför. För att förstå hämtades inspiration från flera teoribildningar, bland annat från ANT, diskursanalysen och spekulativ realism, i det senare fallet särskilt Graham Harman.

Sammanfattningsvis genomfördes studien genom:

1. En närstudie som syftar till att komma närmare målningarna och förstå deras behandling (vilka material och metoder som användes). Närstudiens syfte är att följa hur kalkmålningarna framställdes genom att följa de olika aktörernas aktiviteter men även i brev, tidskrifter, böcker samt genom arbetet på själva målningarna med bevarande med konservering, restaurering och nyskapande av ”dekorationsmåleri” och

”monumentalkonst”.
Fyra kyrkor valdes ut; dessa var Vendel och Ed i Uppland samt Floda och Vadsbro i Södermanland. En eklektisk metodik nyttjades med arkivsökning, inläsning av samtida litteratur och tidskrifter samt kartering, intervjuer, undersökning av kalkmålningar på plats. Utvalda delar av kalkmåleriet undersöktes genom kartering, fotografering i UV-ljus samt provtagning och kemiska analys av pigment och bindemedel. Tanken var att studera måleritekniken och tolka målningarnas lagerföljd och historik genom analys i bland annat tvärsnitt. Metodiken ligger nära tyska arbetsmetoder som vuxit fram ur Coremans och Tauberts konstteknologiska arbeten i mitten av 1900-talet.

2. Studium av samtida litteratur och arkivmaterial.

3. Intervjuer.

4. Studiebesök i kyrkor m.m. i Sverige, Frankrike, Italien, Danmark och Tyskland.

## Projektets huvudsakliga resultat och effekter

Det huvudsakliga resultatet har uppnåtts genom att utforskandet av konserveringen av kalkmåleriet under en lång tid. På så vis identifieras hur framställningen av kalkmåleriet genomfördes och hur förändringarna i arbetet skedde. Studien har utgått från själva kalkmåleriet och följt det i synnerhet vad det gäller bevarandearbetet och konserveringen. Hittills har det saknats nära studier av åtgärderna och sammanhanget där de blev till. Genom att förstå tidigare perioders konservering så är det lättare att förstå och tolka målningarna idag.

Analysen av konserveringen och dess förhållande till det autentiska, originalet, leder till nya insikter. Även hur konserveringen förhåller sig till framställandet av kulturarvet och som en förmedlare mellan olika kunskapsområden som hantverk, konst, natur- och samhällsvetenskap och humaniora ger fördjupad förståelse för kulturarvet. Denna hybrida position gör konserveringen till särskilt lämplig för att förstå framställandet av kulturarvet och att tolka dess autenticitet.

En intressant bieffekt av närstudien och det arbetssätt som togs fram var den diskussion om metoderna för dokumentation och undersökning som fördes på Antikvarisk-tekniska avdelningen Riksantikvarieämbetet som spreds till Sveriges kalkmålerikonservatorer. Avgörande för detta arbete var konservator Anna Henningsson och konservator Ragnhild Claesson. Konservaror Misa Asp deltog även i diskussionen. När arbetet genomfördes 2002-2003 provades en arbetsmetodik som då inte var vedertagen inom svensk kalkmålerikonservering. Det handlade om att söka förstå måleritekniken på ett systematiskt och spårbart sätt med inslag av provtagning och analys som till viss del hämtats från Tyskland (se ovan). Viss provtagning för att förstå pigment hade sedan länge förekommit, men att noggrant kartera och söka dokumentera stratigrafin och måleritekniken på ett systematiskt sätt med olika metoder var då nytt.

## Resultatets placering i förhållande till nationell och internationell översikt av tidigare forskning inom området

Studien utmärker sig inom minnesvården genom sin tvärvetenskapliga ansats och närhet till materialet, i detta fall kalkmålningarna, som undersökts på plats. Någon liknande studie av konserveringshistoria har inte genomförts i Sverige. Däremot finns till viss del liknande studier genomförda i Tyskland av bland annat Ursula Schädler-Saub. Hon har inte behövt genomföra undersökningarna av måleriet själv, utan har kunnat använda sina konservatorsstudenters examensarbeten. Några av hennes arbeten är *Mittelalterliche Kirchen in Niedersachsen. Wege der Erhaltung und Restaurierung und Freilegung* (2000), *Restaurierung und Präsentation mittelalterlichen Wandmalereien in Nürnberg und im östlichen Mittelfranken im 19. und 20. Jahrhundert* (2000). Schädler-Saubs höll även i en konferens som handlade om återkonservering av konserveringsarbeten kallad *Restaurierung der Restaurierung* (2002) som är intressant som jämförelse. Ett annat exempel är Stefanie Lindemeiers omfattande studie om det medeltida kalkmåleriets restaureringshistoria i Niedersachen i *Restaureringsgeschichte mittelalterische Wandmalreien im Gebiet des heutigen Niedersachsen* (2014). Studien innehåller en katalog med olika kalkmålerikonserveringar i regionen samt en noggrann historik, beskrivning av metoder och vilka personer som verkat där. Julia Feldtkeller har även studerat konserveringen av muralmåleri i de tyskspråkiga länderna i det omfattande verket *Wandmalereirestaurierung: eine Geschichte ihrer Motive und Methoden* (2008). Hon identifierar och analyserar olika styrande konserveringsprinciper i de tyskspråkiga länderna från 1700-talet fram tills idag. Det är dock enbart de skriftliga källorna som analyseras – inte målningarna i sig, vilket skiljer hennes arbete från denna studie.

En av huvudorsakerna till studien tillkomst var att det finns omfattande minnesvårdsforskning om antikvariernas, arkitekternas, konsthistorikernas och arkeologernas verksamheter i Sverige; medan konserveringen inte undersökts i samma grad. Studien bidrar till att förstå konserveringen bättre och att sätta in den i minnesvårdens teoribildning. Vissa gemensamma nämnare med detta arbete finns med Lotta Gustafssons *Medeltidskyrkan i Uppland: restaurering och rumslig förnyelse under 1900-talet* (2010) liksom Victor Edmans *En svensk restaureringstradition. Tre svenska arkitekter gestaltar 1900-talets restaureringssyn* (1999) som analyserar Curmans, Erik Lundbergs och Hidemarks verksamhet som restaureringsarkitekter. Av vikt är även Mia Geijers lic. avhandling *Ett nationellt kulturarv: utveckling av en professionell vård och förvaltning av statliga byggnadsminnen* (2004) som behandlar arkitekterna och antikvarierna inom minnesvården samt hennes avhandling *Makten över monumenten: restaurering av Vasaslott 1850-2000* (2007). Denna behandlar några byggnadsminnens behandling som en del av historieskrivningen under en lång tid. Den föreliggande studien närhet till en särskild del av kyrkorna, nämligen kalkmåleriet och dess behandling i mer detalj än ovan studier som framförallt behandlar arkitekternas och antikvariernas arbete. Metodiken med inspiration från tysk konservatorsdokumentation och teoriinspirationen skiljer den även från dessa (se ovan).

## Resultatets relevans för kulturmiljön, kulturarvet och kulturmiljöarbetet

Relevansen för kulturmiljön, kulturarvet och kulturmiljöarbetet handlar i huvudsak om att konservatorns arbete hittills inte närstuderats. Konserveringen inom minnesvården restaureringshistorien har ofta beskrivits utifrån normativa bedömningar och inte analyserats närmare. Det som framkommit genom närstudien av arbetet leder förhoppningsvis till en större förståelse av vad konservering är och vilken roll den spelar inom minnesvården.

Vidare leder studiet av konservering till en fördjupad förståelse för hur autenticitet kan uppfattas. Konservatorn kallades in som en garant för ”originalet” och att det ska vara försiktigt och endast konservera. Det var de som behandlade, översatte och tog fram det särskilt utvalda kulturarvet med de högsta kulturvärdena.

## Resultatspridning – nuläge och framtidsläge

Avhandlingen planeras att läggas fram 2017 och kommer då att vara tillgänglig även digitalt via DiVA och SwePub.